

Samspelelmönster och sociala system

av Bengt-Åke Wennberg



När nu i dagarna budgeten presenteras står det klart att ekonomiska argument tillämpas på nästan alla områden av vårt samhälle. Även på sådana områden som skola, socialtjänst, kriminalitet, diskriminering etc. Detta innebär stora begränsningar både när det gäller att diskutera vilka interventioner som förefaller rimliga och vilka olika oönskade bieffekter som kan befaras.

Sådana fenomen kan bättre utforskas och påverkas om man antar att de formas av det jag kallat sociala interaktiva skeenden. Det vill säga hur självständiga aktörers handlingar skapar reaktioner som hos andra självständiga aktörer genererar reaktioner som blir handlingar som i sin tur skapar nya reaktioner osv. Dessa skeenden vävs samman i ett intrikat mönster som påverkar aktörernas agerande.

Med ekonomiska resonemang och en forskning som enbart bygger på ekonomiska antaganden är det omöjligt att förstå, och därmed påverka, sociala interaktiva fenomen av

SAMARBETSDYNAMIK AB
Ölsdalen 134, 693 91 Degerfors, telefon 070 590 94 30
Email: bengt-ake.wennberg@samarbetsdynamik.se
<http://www.samarbetsdynamik.se>

denna typ av det enkla skälet att aktörerna i sådana analyser inte behandlas som de ansvarstagande och väljande aktörer som de är; utan snarare ses som stereotypiska brickor i ett spel styrt och konstruerat av överheten och av överhetens föreställningar om sin egen roll i relation till övriga aktörer.

Denna genuina brist på förståelse för interaktiva fenomen kan förklaras genom att vi sedan länge varit fångade i den tankefigur som Bo Rothstein kallat "principal-agent-modellen". Denna utgår från antagandet att underställda självklart kommer att knyta sitt agerande, sin lojalitet och sin "lydnad" till de direktiv och som överordnade institutioner utfärdar. Mannamån och missbruk av den makt överheten då tilldelats har kunnat undvikas med "demokratiska" procedurer och krav på transparens.

De ekonomiska konstruktioner av kapital- och transaktionsekonomin som vuxit fram genom statistiska studier av ekonomiska skeenden har i vår tid gjort denna demokratiska modell föråldrad. Makten har förflyttats till ett beslutsutrymme som domineras av ekonomiska makthavare. Samtal och analyser av makt och dess berättigande behöver därför revideras.

Eftersom de ekonomiska konstruktionerna i dag är så inarbetade är det osannolikt att dessa procedurer och analyser kommer att kunna förändras tillräckligt snabbt. Frustrationen över ineffektivitet eskalerar. Liksom att anställda säger upp sig för att på så sätt lösa sitt eget arbetsmiljöproblem. Patientsäkerheten upplevs vara i fara. Och så vidare. För att göra det möjligt att hantera maktproblematiken måste resonemangen utvidgas så att analyser, lösningar och arbetsformer **också** inkluderar det faktum att människor är väljande och självständiga aktörer.

För att illustrera de nya antaganden som då ser ut att växa fram tar jag utgångspunkt i regissören Jenny Andreassons bok "Teatern" om det inre livet på Dramaten. I detta inre liv flätas samspelsmönster av otrohet, maktmisbruk, intriger och kärleksaffärer in i varandra. Medarbetarna upplever passion, självbekräftelse och lycka samtidigt som de drabbas av depression, självförnekelse, mindervärdeskänslor och självförakt.

Om de slapp dessa negativa upplevelser vore det naturligtvis bra, men ju mer jag läser desto mer förstår jag att **just dessa erfarenheter** är de ingredienser utan vilka ingen god teaterföreställning skulle kunna produceras. Om man försöker kontrollera, förhindra och förebygga dem tar man, som Hartmund Rosa beskriver i sin bok "Det vi inte kan råda över", död på själva livet.

Alla dessa små sammanflätade samspelsmönster ingår också i ett större system i vilket teaterverksamheten som sådan, har en mening. Annars skulle teaterns verksamhet inte stödjas. Detta system innefattar inte bara medarbetarna på teatern utan också publik, massmedia, författare, blivande skådespelare etc. Om de inre sammanflätade samspelsmönstren skadar "verksamheten" får detta allvarliga konsekvenser för alla aktörer som deltar i den. Likaså om yttre skeenden hotar teaterns själva existens. Varje enskild aktör

i teatern drabbas således både av om verksamheten inte fungerar väl och av att "kontraktet" med publik och sponsorer förfuskas. Detta är dagens stora arbetsmiljöproblem – inte de enskilda relationerna inom teatern.

När en verksamhet inte lever upp till krav som uppfattas rimliga och riskerar att få dåligt rykte bland aktörer och omvärld värjer sig aktörerna i systemet mot alla försök att föreslå förändringar. De verkar drabbas av en känsla av vanmakt när de i stället verkligen skulle behöva tillgång till sin kreativitet. Värjandet kan ha sin rot i:

- en rädsla för att det saknas resurser för det gemensamma lokala **utvecklingsarbete** som skulle behövas för att komma till rätta med problemen,
- olämpliga **antaganden** om naturen av mänskliga samspel
- bristande **kunnighet om vanliga samspelsmönster och deras effekter**
- en **flykt från ansvaret** hos vissa aktörer att ta sig an de svårigheter de gemensamt med de andra möter.

Vad aktörer värjer sig mot är olika. Värjningsreaktionerna medför emellertid kollektiva mönster som medför att den förändring som krävs inte kan komma till stånd. Även om var och en aktör ser behovet av en förändring så förstår, eller förmår, de inte att var för sig och från sin enskilda position medverka konstruktivt till den.

Varje aktör – yttre eller inre – som vill bidra till en förändring måste av ovanstående skäl ta på sig uppgiften att konfrontera alla andra berörda aktörer med de negativa konsekvenserna av deras vanmaktskänslor. Det problem som behöver lösas är då hur en sådan konfrontation kan genomföras utan att värjningsreaktionen hos aktörerna förstärks och befästs.

Bara en konfrontation räcker alltså inte. Den kan till och med göra ont värre och öka rädslan och vanmakten. Den kan öka desperationen, frustrationen och därmed aggressiviteten. Den kan till och med leda till våldshandlingar som egentligen inte handlar om något annat än att deltagarna får utlopp för sina inneboende känslor av hat och förakt. Det är då viktigt att i och genom samtalen peka på något som alla kan acceptera och som var och en kan känna ansvar för att man på sitt sätt medverkar till.

Jag tar då utgångspunkt i att var och en aktörs agerande i förhållande till de andra i de sociala systemet bestäms av hur aktören **tror** att andra kommer att agera i en framtid. Systemets dynamik präglas i så fall av hur var och en aktör **tolkar** den kommunikation som uppstår och hur denne tror att andra kommer att agera.

Lisbeth Rydén har i sin avhandling "Diskursiv arbetsmiljö" illustrerat hur det är möjligt att ur en dokumentation av det som sägs och görs urskilja och uppmärksamma problem som är pratbara och därför möjliga att gemensamt analysera. Genom sådana samtal kan man då synliggöra orsakerna till att man värjer sig från att ta sitt ansvar för det man bidrar till, och hur var och en genom det som görs och sägs förstärker eller reducerar oönskade

22-04-20

värjningsreaktioner. Det är därefter **en kreativ akt** för någon i systemet att peka på hur en den vanmakt man upplever skulle kunna undvikas i en framtid.

Den första åtgärden för att en aktör skall kunna göra detta utan att bli negligerad av de andra är att samla ett empiriskt material som deltagarna gemensamt kan acceptera som underlag för en annan typ av analys än den som utgår från principal-agent-modellen. Kan man presentera ett sådant underlag har man tagit det första steget mot en förändring. Detta blir temat för nästa blogg.

Bloggen kan laddas ner som pdf här:

<https://menvart.se/Filerpdf/2022-bloggar/Blogg2204204.pdf>

Källor

Andreasson J (2022): Teatern. Lettland: Norstedts.

Rosa H (2020): Det vi inte kan råda över – Om vårt förhållande till världen. Falun: Daidalos.

Rydén L (2020): Diskursiv arbetsmiljö. Doktorsavhandling i företagsekonomi. Stockholm: KTH.

Wennberg B-Å (2021): Om interaktiva samspelssystem. Blogg 18 april 2021. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

<https://www.menvart.se/2021/04/18/om-interaktiva-samspelssystem/>